

DARBO GRUPĖS PASIŪLYMAMS DĖL VALSTYBINIŲ MOKSLINIŲ TYRIMŲ INSTITUTŲ VEIKLOS KOKYBĖS GERINIMO PARENGTI ATASKAITA

I. ĮVADAS

Darbo grupės sudėtis ir užduotis

1. Darbo grupė pasiūlymams dėl valstybinių mokslinių tyrimų institutų (toliau – Institutai) veiklos kokybės gerinimo parengti sudaryta 2017 m. lapkričio 10 d. Nr. 213 Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko potvarkiu, atsižvelgiant į Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, kuriai pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ (toliau – Vyriausybės programa), 140 punktą ir 143.2 papunktį.

Darbo grupės sudėtis:

- | | |
|----------------------|--|
| Jurgita Petrauskienė | – švietimo ir mokslo ministrė (darbo grupės vadovė); |
| Eugenijus Butkus | – švietimo ir mokslo ministro patarėjas; |
| Ramunė Dirvanskienė | – viešosios įstaigos „Investuok Lietuvoje“ programos „Kurk Lietuvai“ dalyvė; |
| Unė Kaunaitė | – Ministro Pirmininko patarėja; |
| Milena Medineckienė | – Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos pirmininkė; |
| Rūta Petrauskaitė | – Lietuvos mokslo tarybos pirmininko pavaduotoja; |
| Valdemaras Razumas | – Lietuvos mokslų akademijos prezidentas; |
| Ramojus Reimeris | – Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centro Inovacijų politikos analizės skyriaus vedėjas, atliekantis direktoriaus funkcijas; |
| Ana Stankaitienė | – Vyriausybės kanceliarijos Strateginių kompetencijų grupės vyriausioji patarėja; |
| Virginijus Šikšnys | – Vilniaus universiteto Gyvybės mokslų centro tarybos pirmininkas; |
| Giedrius Viliūnas | – švietimo ir mokslo viceministras; |
| Augustinas Vizbaras | – UAB „Brolis Semiconductors“ Lustų technologijos skyriaus vadovas. |

2. Darbo grupės užduotis – atsižvelgiant į Vyriausybės programos nuostatas, parengti ir iki 2018 m. sausio 31 d. pateikti Vyriausybei pasiūlymus dėl Institutų veiklos kokybės gerinimo.

Užduoties objektas

3. Pagal Mokslo ir studijų įstatymo (toliau – MSĮ) 4 straipsnio 11 dalį Institutas yra Lietuvos Respublikoje įregistruotas juridinis asmuo, kurio pagrindinė veikla – moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra (toliau – MTEP). Pagal MSĮ 12 straipsnio 2 dalį Institutas yra mokslo ir studijų institucija, kuri vykdo valstybei, visuomenei ar ūkio subjektams svarbius ilgalaikius instituto įstatuose nustatytų kryptių MTEP. Šio straipsnio 4 dalis taip pat nustato, kad Institutai, kurių tikslas – kaupti, sisteminti, saugoti, skleisti nematerialųjį ir dokumentinį lituanistikos paveldą, vykdyti fundamentinius lietuvių kalbos, etnologijos, raštijos, kultūros ir istorijos paveldo tyrimus, turi ypatingos nacionalinės svarbos statusą. Atskiru įstatymu apibrėžtos Nacionalinio vėžio instituto steigimo sąlygos ir pagrindiniai veiklos tikslai.
4. Lietuvoje veikia 13 Institutų: Fizinių ir technologijos mokslų centras (FTMC), Gamtos tyrimų centras (GTC), Inovatyvios medicinos centras (IMC), Lietuvių kalbos institutas (LKI), Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (LLTI), Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas (LAEI), Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras (LAMMC), Lietuvos energetikos institutas (LEI), Lietuvos istorijos institutas (LII), Lietuvos kultūros tyrimų institutas (LKTI), Lietuvos socialinių tyrimų centras (LSTC), Lietuvos teisės institutas (LTI), Nacionalinis vėžio institutas (NVI). NVI statusas įtvirtintas atskiru įstatymu (žr. [1 priede](#)).
5. Greta minėtų Institutų veikia ir 9 nevalstybiniai mokslinių tyrimų institutai (VŠĮ „Aukštieji algoritmai“, VŠĮ „Baltijos pažangių technologijų institutas“, VŠĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“, VŠĮ „Kosmoso mokslo ir technologijų institutas“, VŠĮ „Perspektyvinių technologijų taikomųjų tyrimų institutas“, VŠĮ „Rytų Europos studijų centras“, UAB „Visionary Analytics“, VŠĮ „Viešosios politikos ir vadybos institutas“, VŠĮ „Žmogaus studijų centras“). Paminėtina, kad Institutams artimą organizacinę formą turi ir tokios valstybės biudžetinės ir viešosios įstaigos kaip Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Kelių ir transporto institutas, Valstybinis miškotvarkos institutas, Nacionalinis maisto ir veterinarijos rizikos

institutas, Higienos institutas, Aerogeodezijos institutas. Šių įstaigų pagrindinė veikla nėra MTEP.

6. Daugiau kaip pusė Institutų, atitinkamai keturi ir trys, veikia humanitarinių (LKI, LLTI, LII, LKTI) ir socialinių (LAEI, LSTC, LTI) mokslų srityse. Visų keturių humanitarinių institutų veiklos pobūdis atitinka MSĮ 12 straipsnio 4 dalyje nurodytą lituanistinių institutų veiklos pobūdį¹. Dar trys institutai veikia biomedicinos (IMC, NVI, GTC), du – technologijos (FTMC ir LEI), po vieną – fizinių (FTMC) ir žemės ūkio (LAMMC) mokslų srityse.
7. Greta pagrindinės mokslo srities keturi Institutai vykdo reikšmingesnės apimties gretutinės mokslo srities tyrimus: FTMC (F,T), GTC (B,F), LEI (T,S) ir LAMMC (A,B).
8. Dabartiniai Institutai yra keliais etapais vykdytų pertvarkymų rezultatai. Todėl dalis jų yra sudėtiniai, susidedantys iš keleto ganėtinai autonomiškų ir kartais nevienodo mokslinio pajėgumo padalinių, o kiti vientisos sandaros, neretai siaurai specializuotos mokslo šakos, mažesnio arba visiškai nedidelio mokslinio pajėgumo. Institutų evoliucija iki dabartinės būklės pavaizduota 2 priede.
9. Dalis Institutų dalyvauja platesnėse mokslo ir inovacijų sistemos struktūrose – mokslo, studijų ir verslo slėniuose, bendradarbiauja su universitetais, teikia atviros prieigos centrų (APC) paslaugas. Šis Institutų bendradarbiavimas mokslo ir inovacijų sistemoje atvaizduotas 3 priede.

Analizės aprėptis ir darbo būdas

10. Darbo grupė išnagrinėjo Institutų veiklos teisinį reguliavimą; šio mokslo ir studijų institucijų tipo raidą Lietuvoje; pastarųjų metų Institutų veiklos rezultatus; Institutų veiklos ekspertinių vertinimų ataskaitas; kitų šalių patirtį analogiškų mokslo ir studijų institucijų veiklos srityje.
11. Išnagrinėti Institutų 2017–2020 m. strateginiai veiklos planai, įstatai, su MTEP susijusi valstybės strateginio planavimo aplinka, kita medžiaga apie Institutų veiklą. Kertiniai nagrinėti apibendrinamieji bei teisiniai dokumentai – MOSTA atlikto mokslinės veiklos palyginamojo vertinimo ataskaita (2015), Lietuvos mokslo tarybos 2014–2016 m.

¹ Lituanistiniai moksliniai tyrimai – moksliniai tyrimai, kurių objektas yra Lietuvos valstybės, visuomenės, tautos ir kalbos dabartis ir raida, Lietuvos kultūros ir gamtos paveldas (*Valstybinė lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programa*: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e3366320f89711e4927fda1d051299fb>)

mokslinės veiklos vertinimo duomenys (2016), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. balandžio 30 d. nutarimu Nr. 411 patvirtinta prioritetinių MTEP ir inovacijų raidos sumanios specializacijos kryptių ir jų prioritetų įgyvendinimo programa (2014–2020 m.), Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2009–2020 m.), Lietuvos mokslo tarybos parengta Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų institucijų konsolidavimo ir plėtros galimybių studija (2009), MOSTA atlikta Institutų darbuotojų apklausa (2017), Europos Komisijos programos „Horizontas 2020“ politikos paramos priemonės „Metodinė pagalba Lietuvai“ tarptautinių ekspertų išvados (2017). Bendrosios išvados apie dabartinę Institutų būklę tarptautiniame kontekste išdėstytos II šios ataskaitos dalyje.

12. Formuluodama siūlymus dėl Institutų veiklos kokybės gerinimo, darbo grupė vadovavosi Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 16 d. nutarimu Nr. 1170 patvirtintais Institutų steigimo tvarkos, steigimo dokumentų reikalavimų, veiklos kvalifikacinių reikalavimų ir veiklos priežiūros tvarkos aprašais. Šiuose dokumentuose nustatyti tokie Instituto veiklos kvalifikaciniai reikalavimai (toliau – Reikalavimai):

12.1. Institutas vykdo **valstybės, ūkio ar visuomenės plėtrai svarbius** tam tikros krypties ilgalaikius MTEP, užtikrina valstybės **kompetenciją** tam tikroje mokslo srityje ir Lietuvos mokslinių tyrimų **integraciją** į Europos mokslinių tyrimų erdvę;

12.2. Instituto įstatuose numatytos vykdyti MTEP kryptys yra tokios **valstybinės svarbos**, kad joms įgyvendinti yra būtinas savarankiškas institutas;

12.3. Instituto **pagrindinė** veikla yra MTEP;

12.4. Instituto mokslininkų ir kitų **tyrėjų skaičius** yra pakankamas, kad Institutas įgyvendintų įstatuose nurodytus tikslus;

12.5. Instituto mokslininkų ir kitų tyrėjų **kompetencija** yra pakankama MTEP veiklai vykdyti instituto įstatuose nurodytose kryptyse;

12.6. Instituto per metus **iš MTEP užsakymų gaunamos pajamos**, be iš valstybės biudžeto gaunamų asignavimų, pradedant trečiais metais nuo Instituto įsteigimo, sudaro ne mažiau nei **5–25** procentus, palyginti su valstybės biudžeto asignavimais (be specialiųjų programų lėšų), o pradedant šeštais metais – ne mažiau nei **10–50** procentų, priklausomai nuo Instituto mokslinių tyrimų srities. (Šiame punkte nurodyto kvalifikacinio reikalavimo terminai Institutams suėjo atitinkamai 2012 ir 2016 m.)

13. Formuluodama pasiūlymus, Reikalavimus darbo grupė taikė tokiu nuoseklumu:

- 13.1. Pirmiausia žiūrėta, ar Institutas atitinka mokslškumo kriterijus (12.3, 12.1). Nustačius, kad pagrindinės Instituto vykdomos MTEP veiklos lygis nėra aukštas, buvo formuluojamas siūlymas Instituto statusą keisti iš valstybinio mokslinių tyrimų instituto į kitokio pobūdžio biudžetinę arba viešąją įstaigą.
 - 13.2. Antruoju žingsniu buvo vertinama, ar Instituto potencialas ir jo kompetencija yra pakankami atlikti įstatuose nurodytiems tikslams (12.4, 12.5). Nustačius, kad potencialas ir kompetencija nėra pakankami, buvo formuluojamas siūlymas reorganizuoti Institutą sujungimo arba prijungimo prie kito panašaus profilio įstaigos būdu.
 - 13.3. Trečiuoju žingsniu buvo analizuojama, ar Instituto vykdomi MTEP yra tokios valstybinės svarbos, kad jiems įgyvendinti būtų reikalingas atskiras institutas, ar jie nėra dubliuojami kitų mokslo ir studijų institucijų (12.2, 12.1). Nustačius, kad Instituto vykdoma MTEP neturi išskirtinės valstybinės svarbos arba dubliuoja kitų mokslo ir studijų institucijų vykdomą MTEP, buvo formuluojamas siūlymas Institutą prijungti prie kitos mokslo ir studijų institucijos.
 - 13.4. Ketvirtuoju žingsniu buvo nagrinėjama, ar jam pavestos krypties MTEP Institutas vykdo efektyviai, ar atlieka pakankamai užsakymų išoriniam užsakovui (12.6). Šios analizės pagrindu buvo formuluojami siūlymai dėl Instituto profilio ir paskirties tikslinimo.
 - 13.5. Institutų atitiktis Reikalavimams apibendrinta individualiuose jų profilių aprašuose (žr. 1 priedą). Šių duomenų analizės pagrindu suformuluoti pasiūlymai išsamiau išdėstyti šios ataskaitos IV dalyje.
 - 13.6. Šalia pasiūlymų dėl atskirų Institutų veiklos kokybės gerinimo darbo grupė suformulavo siūlymus dėl visų Institutų teisinio reguliavimo, finansavimo sistemos tobulinimo. Šie siūlymai išdėstyti šios ataskaitos III dalyje.
14. Darbo grupės veikla vyko posėdžiuose ir nuotoliniu (elektroniniu) būdu. Rengiant siūlymus dėl atskirų Institutų buvo gauta oficiali atitinkamų ministerijų nuomonė (Teisingumo ministerijos, Žemės ūkio ministerijos), reguliariai konsultuotasi su Sveikatos apsaugos, Ūkio ministerijomis ir kitomis atsakingomis žinybomis. Su darbo grupės užduotimi ir tarpinėmis išvadomis buvo supažindinta Institutų vadovybė, vyko grupės narių susitikimai su atskirų Institutų atstovais. Su galutinių išvadų projektu susipažinus užsakovui, darbo grupė yra pasirengusi jį pristatyti Institutų akademinėms bendruomenėms ir kitoms suinteresuotoms šalims.

II. BENDROSIOS IŠVADOS

15. Tarptautinei praktikai būdinga didelė Institutų profilių, funkcijų ir veiklos krypčių įvairovė. Institutai gali būti plačios aprėpties, sektoriniai ar siaurai specializuoti, orientuoti tiek į viešąjį, tiek į privatų sektorių, taip pat ir mišrūs. Institutų mokslo tiriamoji veikla esti tiek fundamentinio, tiek taikomojo pobūdžio, tačiau paprastai jų vaidmens mokslo ir inovacijų sistemoje specifika yra susijusi su žinių kūrimu ir perdavimu. Tipinė Institutų funkcija yra **tenkinti aiškiai apibrėžtus viešojo sektoriaus ir verslo poreikius, atlikti valstybės ar verslo užsakymus ir MTEP priemonėmis prisidėti prie globalių iššūkių sprendimo**². Lietuvos Institutų teisinis reguliavimas iš esmės atitinka šią tarptautinę praktiką, tačiau jam trūkta efektyvaus įgyvendinimo. Todėl Lietuvos visuomenės, ūkio ir inovatyvaus verslo poreikius Institutai tenkina tik iš dalies.
16. Įvairiose šalyse vyrauja tendencija institutus orientuoti į taikomuosius mokslinius tyrimus, žinių bei technologijų perdavimą, atitinkamai stiprinant jų tarpdiscipliniškumą. Technologiškai išsivysčiusiose šalyse dažniausiai sutinkamas institutų tipas yra mokslinių tyrimų ir technologijų organizacija (angl. *Research and Technology Organization*, RTO). Šie institutai dažnai veikia kaip nacionaliniai tinklai, tenkinantys plačią pramonės ir viešojo sektoriaus technologinių-inovacinių poreikių skalę. Keletas žinomiausių šio tipo pavyzdžių Europoje yra Fraunhoferio draugijos institutai (Vokietija), Suomijos technologijos institutas VTT, Švedijos industrinių tyrimų institutas RISE, Nyderlandų taikomųjų mokslinių tyrimų organizacija TNO³. Pastebėtina, kad šios organizacijos paprastai yra didelės, įdarbinančios tūkstančius tyrėjų, ir daugiadisciplininės – orientuotos į platų šalies ūkio, valstybės, visuomenės taikomųjų tyrimų ir inovacijų sistemos poreikių spektrą. Tokia organizacija ES lygiu yra Jungtinis tyrimų centras (*Joint Research Centre*), kuris užtikrina įrodymų pagrindą plačiam Europos Komisijos sektorių politikų spektrui ir evoliucionuoja link paneuropinio industrinio RTO, atliepančio Europos technologijų instituto (*European Institute of Technology*, EIT) žinių ir inovacijų bendruomenių (*Knowledge and Innovation Communities*, KICs) poreikius⁴. Lietuvos Institutai, nors

² *Public Research Institutions: Mapping Sector Trends*, OECD, 2011, <http://www.oecd.org/sti/sci-tech/publicresearchinstitutionsmappingsectortrends.htm>

³ Žr. šio tipo organizacijų europinės asociacijos tinklalapį <http://www.earto.eu/about-earto/list-of-members.html>.

⁴ http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC108018/industry_evaluation_on_line_hr.pdf

2009 m. reformos metu iš dalies sustambinti, iki šiol veikia nekoordinuotai, todėl **jų potencialas išnaudojamas ne visa apimtimi.**

17. Išanalizavus pastarosios Institutų tinklo pertvarkos, vykusios 2009 m., rezultatus konstatuotina, kad šios pertvarkos metu konsoliduotuose, tačiau likusiuose nepriklausomais Institutuose pastebimai pagerėjo sąlygos vykdyti mokslinius tyrimus ir doktorantūrą (tai mažiau akivaizdu Institutuose, kurie buvo prijungti prie universitetų), prieiga prie mokslinės informacijos duomenų bazių (ypač akivaizdžiai Institutuose, prijungtuose prie universitetų). Tačiau **visų tikslų 2009 m. vykdyta Institutų pertvarka nepasiekė.** Buvo įvykdytos ne visos ekspertų rekomendacijos dėl Institutų tinklo konsolidavimo, santykio su universitetais, funkcijų patikslinimo. Dėl nepadidėjusio finansavimo nemažą dalį jaunų, didelį potencialą turinčių mokslininkų ir toliau nuvilioja privataus sektoriaus įmonės.
18. 2009 m. reformos metu iš dalies reorganizavus Lietuvos Institutų tinklą ir veiklą, 2012 m. patvirtintos ilgalaikės jų mokslo programos – prioritetingos valstybei svarbios MTEP temos. Tuo pačiu buvo pertvarkyta ir Institutų veiklos finansavimo tvarka, siekiant, kad jų vykdoma MTEP kuo geriau atitiktų valstybės ir visuomenės poreikius. 2012, 2016 ir 2017 m. Švietimo ir mokslo ministerija kreipėsi į ministerijas ir kitas suinteresuotas institucijas pateikti siūlymus dėl Institutų MTEP programų tematikų. Į šiuos kreipimusis buvo gauti tik ganėtinai formalūs atsiliepimai. Iš esmės Institutų ilgalaikių MTEP programų tematikas suformulavo patys Institutai, vadovaudamiesi savo nuostatuose įteisintomis mokslinės veiklos kryptimis. Vyriausybei patvirtinus prioritetingas MTEP ir inovacijų raidos (sumanios specializacijos) kryptis ir prioritetus bei priėmus sumanios specializacijos įgyvendinimo programą (LRV 2014 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. 411), taip pat nebuvo atlikta institutų MTEP programų atitikties minėtiems dokumentams analizė ir būtini patikslinimai. Taigi **valstybė nepakankamai pasinaudoja galimybe formuoti Institutams užduotis, susijusias su ilgalaikiais šalies ūkio ir viešojo sektoriaus poreikiais.**
19. Institutų finansavimo metodika ir MTEP veiklos rezultatų vertinimo kriterijai ne visai atitinka jų veiklos pobūdį. **Institutų finansavimas ir jų veiklos rezultatų vertinimas vyksta pagal metodiką, kuri pagrįsta MTEP veiklos kokybe, tačiau nepakankamai atsižvelgia į jos tikslingumą.** Ši vertinimo metodika vienodai taikoma universitetams ir institutams, nors esminiai jų veiklos aspektai, susiję su vykdomos MTEP paskirtimi, yra skirtingi. Institutų vykdomai MTEP veiklai trūksta koordinavimo ir sąsajų su universitetuose atliekamais MTEP darbais.

20. Institutų MTEP lėšų, gautų iš kitų šaltinių nei tiesiogiai valstybės biudžeto ir LMT lėšos, dalis yra nedidelė. Iš tarptautinių MTEP programų, užsakymų iš Lietuvos ir užsienio ūkio subjektų bei valstybės ir savivaldybių įstaigų tik trys institutai – FTMC, GTC, LEI pritraukia žymesnę dalį lėšų, nors ir jų apimtis neatitinka Vyriausybės nutarimu nustatytų kriterijų (punktas 12.6).
21. Institutai nepakankamai panaudojami vykdant LMT finansuojamus reikminius tyrimus, skirtus vykdyti valstybės poreikiais grįstus trumpalaikius mokslinius tyrimus pagal valstybei ypač aktualias MTEP temas, pasiūlytas Lietuvos Respublikos ministerijų ir kitų suinteresuotų valstybės institucijų. Institutai ir jų atviros prieigos centrai (APC) nepakankamai teikia paslaugų išorės vartotojams, nesudaro palankių sąlygų naudotis moksline infrastruktūra verslo įmonėms. Taigi **Institutų orientacija į taikomuosius mokslinius tyrimus ir žinių bei technologijų perdavimą yra nepakankama.**
22. Atkreiptinas dėmesys į Institutų valdymą ir vadybą. 2015 m MOSTA organizuoto Mokslinės veiklos palyginamojo vertinimo ataskaitoje bent pusės Institutų vadyba įvertinta nepatenkinamai. Akivaizdi **būtinybė stiprinti Institutų valdymą ir vadybą**, juose pasitelkti kvalifikuotų mokslo vadybos specialistų.
23. Dalies Institutų MTEP veiklos kryptys yra siauros aprėpties ir fragmentiškos, o mokslinis potencialas menkas. Kai kuriuose Institutuose mokslininkų skaičius, perskaičiavus pagal viso darbo laiko ekvivalentą, vos siekia arba net nesiekia 20 (anksčiau galiojusios būtinos sąlygos Institutui veikti). Ir priešingai, kai kuriuose Institutuose dirba per 100 mokslininkų, o jų per metus iš MTEP gaunamos pajamos (be iš valstybės biudžeto gaunamų asignavimų išlaidoms) vidutiniškai sudaro per 30 procentų atitinkamose mokslo srityse. Visų Institutų mokslinis potencialas sudaro apie penktadalį visų Lietuvos mokslo darbuotojų, tačiau jų amžiaus vidurkis yra didelis, doktorantų skaičius nedidėja, jaunieji mokslininkai nesirenka karjeros Institutuose, o tai neužtikrina šių įstaigų veiklos tęstinumo. Vidutiniškai trečdalis Institutų mokslo darbuotojų dirba ne visą darbo dieną, yra Institutų, kuriuose daugiau nei pusė tyrėjų dirba keliose mokslo ir studijų institucijose ir nesusitelkia ties Institutui priskirtų funkcijų ir uždavinių vykdymu⁵. Taigi **poreikis toliau konsoliduoti Institutų potencialą yra akivaizdus.**
24. Institutų, kaip ir bendrai Lietuvos mokslinių tyrimų sistemos, finansavimas yra netolygus ir žemas. „Eurostat“ duomenimis, bendras MTEP skiriamas finansavimas

⁵ 2015 m. mokslinės veiklos tarptautinio palyginamojo vertinimo medžiaga, žr. http://www.mosta.lt/images/documents/mokslines_veiklos_palyginamasis_tyrimas/Lithuania_RAE_Glance_at_overall_results.pdf

Lietuvoje 2016 m. sumažėjo daugiau nei ketvirtadaliu ir nuo 1,04 proc. nuo BVP 2015 m. nukrito iki 0,74 proc. nuo BVP. Palyginus Lietuvos ir ES MTEP finansavimo struktūrą (žr. [5 priedą](#)) nesunku pastebėti, kad Lietuvos verslo sektoriaus MTEP skiriamas finansavimas beveik 4 kartus mažesnis nei ES valstybių narių vidurkis, o iš valstybės biudžeto MTEP sričiai skatinti Lietuvoje skiriama 41 proc. mažiau lėšų nei vidutiniškai ES, net neskaičiuojant absoliučiomis sumomis. Taigi konstatuotina, kad **dabartinė Institutų sistema yra nesubalansuota ir netvari tiek žmonių išteklių, tiek finansavimo požiūriu.**

III. BENDRIEJI SIŪLYMAI

25. Priimant sprendimus dėl Institutų veiklos tikslų, funkcijų, statuso ir institucinės sistemos pakeitimų, būtina atsižvelgti į tai, kad **valstybės technologinei pažangai ir inovacijų sistemos stiprinimui reikalingos įstaigos, gebančios operatyviai vykdyti taikomuosius mokslinius tyrimus ir atlikti valstybės bei ūkio subjektų užsakymus MTEP srityje.**
26. Esminė sąlyga Institutų efektyviai veiklai yra žmogiškieji ištekliai – pakankamas aktyvių ir kvalifikuotų tyrėjų ir mokslininkų skaičius. **Būtina išlaikyti ne mažesnę kaip 2009 m. nustatytą slenkstinį kriterijų Instituto mokslo pajėgumams, mažesnes mokslinių tyrimų įstaigas integruojant į didesnes arba keičiant nepakankamo pajėgumo Institutų teisinį statusą į ne mokslinių tyrimų įstaigas.** Nedidelių Institutų integracija neabejotinai sustiprintų šalies inovacijų sistemos mokslinių tyrimų vienetų potencialą, padidintų jų tarpdiscipliniškumą ir pajėgumus tiek vykdyti stambesnius nacionalinius MTEP užsakymus, tiek konkuruoti tarptautinėje mokslinių tyrimų erdvėje.
27. Peržiūrint Institutų sistemą, tikslinga išskirti kelias Institutų grupes, kuriose **vidutinio pajėgumo Institutai galėtų būti sujungti į didesnius centrus pažangiausių pasaulio šalių RTO pavyzdžiu.** *Viena* Lietuvos Institutų grupė akivaizdžiai turėtų dirbti pramonei kaip technologijų perdavimo bei inovacinių paslaugų pramonės konkurencingumui didinti centras (centrai). *Antroji* grupė apimtų MSĮ apibrėžtus nacionalinės svarbos lituanistikos institutus. *Trečioji* ir *ketvirtoji* grupės arba atskiri stambesnės apimties tyrimų centrai galėtų veikti sveikatos ir socialinių tyrimų sektoriuose.

28. Darbo grupė siūlo du Institutų veiklos kokybės gerinimo etapus.

28.1. **Pirmuoju etapu** siūloma įgyvendinti neatidėliotinus reorganizacinius žingsnius, susijusius su Institutų žmonių potencialo sutelkimu, vadybos sustiprinimu ir funkciniu sugrupavimu, patikslinant Institutų veiklos profilius, tikslus ir vidutinio laikotarpio uždavinius bei užtikrinant Institutų MTEP potencialo išsaugojimą.

28.2. **Antruoju etapu** siūloma koreguoti teisinę aplinką, siekiant sustiprinti Institutų veiklos atitikimą valstybės, visuomenės ir ūkio poreikiams, jų valdymo ir finansavimo sistemų efektyvumą ir kryptingumą. Šiuo etapu būtina (a) nustatyti tokį Institutų MTEP veiklos planavimo ir valdymo režimą, kuris užtikrintų jos atitikimą konkrečių ūkio sektorių ar valstybės sričių poreikiams; (b) Institutų profilius, ilgalaikes MTEP programas suderinti su Sumanios specializacijos ir kitomis valstybės inovacijų strategijomis, kurios šiuo periodu bus atnaujinamos; (c) Institutų darbo organizavimą pakreipti taikomųjų inovacinių uždavinių sprendimo kryptimi, didinant projekcinio darbo apimtį ir siaurinant ilgalaikių institucinių programų vaidmenį; (d) suformuluoti tokius Institutų veiklos vertinimo kriterijus, kurie leistų įvertinti konkrečių uždavinių įgyvendinimo efektyvumą, ir (e) atitinkamai koreguoti Institutų finansavimo modelį bei jų finansavimo lygį. Šio Institutų veiklos kokybės gerinimo etapo sprendimai sietini su Lietuvos mokslinių tyrimų sistemos tarptautinio palyginamojo vertinimo, kuris numatomas 2018 m. pabaigoje, rezultatais.

IV. SIŪLYMAI DĖL ATSKIRŲ INSTITUTŲ

29. Fizinių ir technologinių mokslų institutai

29.1. **Fizinių ir technologijos mokslų centras (FTMC)** aprėpia fizinių, biomedicinos ir technologijos mokslų sričių MTEP. FTMC turi potencialą tapti tarptautinio lygio taikomojo technologijų instituto branduoliu. Siūlome:

29.1.1. Išgryninti FTMC veiklos viziją ir parengti jo kaip Lietuvos technologijų instituto branduolio ilgalaikę veiklos strategiją.

29.1.2. Siekiant pagerinti FTMC veiklos kokybę, koreguoti jo padalinių vidinio finansavimo sistemą – papildomai finansuoti geriausiai dirbančius ir didžiausią potencialą turinčius padalinius ir restruktūruoti neefektyviai veikiančius.

29.1.3. Atlikti išorinį FTMC APC auditą, pritraukiant pramonės atstovus, sukurti FTMC APC veiklos ir paslaugų teikimo planą ir skirti papildomą finansavimą FTMC APC šiam planui

įgyvendinti. Šio padalinio veiklai efektyvinti sukurti nuolat veikiančią Priežiūros grupę, į kurią įeitų pramonės atstovai.

29.2. **Lietuvos energetikos institutas (LEI)** vykdo energetikos, termoinžinerijos, matavimo inžinerijos, medžiagotyros ir ekonomikos sričių tyrimus, kurie turi ekonominę ir socialinę svarbą. LEI veikla apima technologinių ir socialinių mokslų sritis, tačiau atskirų tyrimo krypčių kokybė ir tarptautiškumas labai netolygūs. Kintant Lietuvos energetikos strategijai bei energetikos raidos tendencijoms, būtina įvertinti vykdomų tyrimų krypčių perspektyvą. LEI turi labiau orientuoti veiklą į technologinius tyrimus ir technologijų perdavimą, kurti inovatyvias technologijas. Šioms MTEP veikloms vykdyti reikia sustiprinti potencialą, todėl tikslinga LEI sujungti su FTMC kaip Lietuvos technologijų instituto autonomišką padalinį.

30. Humanitarinių mokslų institutai

30.1. Humanitarinių mokslų (HM) srityje veikia keturi institutai: **Lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos, Lietuvių literatūros ir tautosakos, Lietuvos kultūros tyrimų**. Be to, LII artimoje tematikoje veikia dar viena valstybės tiriamoji įstaiga – **Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (LGRTC)**. Dauguma šių Institutų ir LGRTC veikia vienos disciplinos arba kelių labai artimai susijusių disciplinų aprėptyje ir vykdo tyrimus, kurie platesnėje visuomenės poreikių perspektyvoje susisieja ar net iš dalies dubliuojasi (pavyzdžiui, istorinės atminties kultūra). Išlaikant MSI įtvirtintą ypatingos valstybinės svarbos lituanistinių Institutų misiją ir kartu atliepiančią vis sudėtingėjančius globalius iššūkius Lietuvos visuomenei bei kultūrai (daugiakultūriškumas, globali informacinė erdvė, hibridinės grėsmės nacionaliniam saugumui ir kt.), **būtina stiprinti ir tobulinti esamų HM Institutų veiklą**, peržiūrint jų tikslus ir misijas, jų ir kitų panašioje srityje veikiančių tyrimų įstaigų, universitetų profilius, funkcijas, pajėgumus, tyrimų žemėlapius, efektyvinant jų valdymą ir vadybą.

30.2. Siekiant efektyviau įgyvendinti bendrą visiems HM institutams lituanistikos prioriteto misiją ir ją susieti su kitais valstybei ir visuomenei aktualiais uždaviniais, siūlome sutelkti HM institutų mokslinį potencialą į **Lietuvos humanitarinių tyrimų centrą**. Siekiant sutelkti ir suderinti valstybės tyrimų pajėgumus HM srityje tikslinga **į šį centrą įtraukti ir LGRTC**. Tokiu būdu būtų sprendžiami esminiai valstybei tautos tapatybės ir identiteto plėtojimo, lietuviškojo bei europietiškojo pilietiškumo stiprinimo uždaviniai, išeinama iš siaurų disciplininių rėmų, sukuriama erdvė tarpdisciplininiam tyrimams ir Lietuvos HM tyrimų rezultatų tarptautinei sklaidai, išvengiama veiklų dubliavimo. Toks sutelkimas taip pat leistų plačiau taikyti **šiuolaikines mokslinių tyrimų ir mokslo duomenų kaupimo, atvėrimo ir**

pakartotinio panaudojimo technologijas, sistemingai plėtoti nacionaliniu lygmeniu Lietuvos HM skaitmeninimą, mokslinių žurnalų ir knygų leidybą, tobulinti HM mokslinių tyrimų vadybą ir administravimą.

30.3. Turint omenyje tai, kad dėl studentų skaičių mažėjimo susilpnėjo daugelio šalies universitetų lituanistinių centrų veikla, šis sutelkimas leistų suteikti naują impulsą ir HM plėtrai nacionaliniu mastu, padėtų palaikyti **tiesk fundamentinių tyrimų, tiesk doktorantūros studijų kokybę**, lygiaverčiai komunikuoti su pajėgiausiais pasaulio humanistikos tyrimų centrais.

30.4. Atsižvelgiant į tarptautinę praktiką, šalyje būtina parengti **humanitarinių mokslų plėtros strategiją**, besiremiančią HM politikos tarptautinės patirties analize ir apimančią kalbos, istorijos, kultūros ir kitų HM kryptių tyrimus ir sklaidą.

30.5. Lietuvos humanitarinių tyrimų centro sutelkimas turėtų būti siejamas su **valstybės investicijomis į lituanistikos ir susijusių humanitarinių mokslinių tyrimų infrastruktūros atnaujinimą bei žmonių išteklių stiprinimą** – dabartiniuose humanitarinių mokslų instituteuose dirbančių mokslininkų ir tyrėjų darbo vietų atnaujinimą, informacinių išteklių, duomenų saugyklų modernizavimą, doktorantūros plėtrą ir kt.

31. Socialinių mokslų institutai

31.1. Socialinių mokslų (SM) srityje veikia trys institutai: **Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas (LAEI), Lietuvos teisės institutas (LTI) ir Lietuvos socialinių tyrimų centras (STC)**. Visuose trijuose SM instituteuose dirba nedaug mokslininkų, jų pajėgos yra išskaidytos tiek tarpusavyje, tiek tarp SM institutų ir kitų SM srities mokslo ir studijų institucijų, to paties instituto tyrėjams dirbant per kelias darbo vietas.

31.2. **LAEI** veikla neatitinka daugumos Instituto kvalifikacinių kriterijų – nedidelis mokslininkų skaičius veikia siauroje mokslo kryptyje ir neužtikrina Lietuvos mokslinių tyrimų integracijos į Europos mokslinių tyrimų erdvę, nepajėgus konkuruoti dėl LMT ir kitų konkursinių projektų, iš MTEP gaunamos pajamos (be iš valstybės biudžeto gaunamų asignavimų) nedidelės (nustatytas kriterijus – ne mažiau nei 30 procentų). Siūlome **apsvarstyti LAEI statuso keitimą į kitą įstaigą**, kurios pagrindinis tikslas – vykdyti Žemės ūkio ministerijai reikalingas funkcijas **arba integruoti į LAMMC**.

31.3. **LTI** mokslinės veiklos kokybė neatitinka Institutui nustatytų kvalifikacinių reikalavimų ir jo veiklos tęstinumo užtikrinimas kelia pagrįstas abejones – mokslininkų skaičius nedidelis, veikia siauroje mokslo kryptyje ir neužtikrina Lietuvos mokslinių tyrimų integracijos į Europos mokslinių tyrimų erdvę, nepajėgus konkuruoti dėl LMT ir kitų konkursinių projektų, iš MTEP gaunamos pajamos (be iš valstybės biudžeto gaunamų asignavimų) labai mažos

(nustatytas kriterijus – ne mažiau nei 30 procentų). Siūloma **keisti jo statusą į kitą įstaigą**, kurios pagrindinis tikslas – vykdyti Teisingumo ministerijai reikalingas funkcijas.

31.4. **LSTC** veikla fragmentuota, deklaruojami tikslai labai platūs, nors mokslinis potencialas ribotas, nedaug tyrėjų, dirbančių visą laiką ir tik LSTC. Siūlome jį **reorganizuoti įjungiant į universitetus**, koncentruojantis į perspektyvias tematikas.

ALTERNATYVA. **Apsvarstyti LSTC pertvarką į kito statuso viešosios politikos centrą**, panaudojant ir sustiprinant sukauptą potencialą rengti ekspertinėms išvalgoms, vertinimams ir analizėms, reikalingoms Vyriausybei ir kitoms valstybės institucijoms rengti strateginiams sprendimams.

32. Biomedicinos mokslų srities institutai

32.1. Biomedicinos srityje dirba du institutai – **Nacionalinis vėžio institutas (NVI)** ir **Inovatyvios medicinos centras (IMC)**. Juose dirbančių tyrėjų skaičius nedidelis, tematikos gana plačios. **NVI** vykdo ne tik biomedicinos ir fizinių mokslų sričių MTEP, bet ir onkologijos srities asmens sveikatos priežiūros veiklą. **NVI** priklauso Europos vėžio institutų organizacijai (OEIC) ir yra jos akredituotas kaip klinikinis vėžio centras. Jo svarbą nacionalinėje Institutų sistemoje rodo ir atskiru įstatymu apibrėžti veiklos tikslai. **NVI** veikla ir moksliniai rezultatai per pastaruosius metus žymiai pagerėjo. Pagal iš kitų šaltinių **NVI** gaunamų lėšų apimtį **NVI** šiandien užima ketvirtą vietą tarp visų Institutų. **IMC** MTEP veiklos pasiekimai menkesni.

32.2. Siekiant užtikrinti MTEP veiklą tęstinumą ir atsižvelgiant į darbo grupės veiklos metu pasiektus susitarimus tarp **NVI**, **IMC** ir Santariškių klinikų, galima **pritarti NVI ir IMC sujungimui**, numatant šio jungtinio Instituto integravimo į VU SK ligoninę arba VU perspektyvą ateityje.

32.3. Atskiro sprendimo reikalingas **NVI** klinikinės dalies likimas. Šis klausimas yra susijęs su sveikatos priežiūros sektoriaus veiklos specifika, kuri išeina už darbo grupės kompetencijos ribų.

33. Žemės ūkio ir gamtos mokslų institutai

33.1. **Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro (LAMMC)** veiklos kryptys yra svarbos socialinės, ekonominės ir ekologinės plėtros tikslams pasiekti, tačiau vidinių padalinių veikla netolygi. Veiklai gerinti reikėtų sustiprinti mokslinį potencialą, pagerinti bendradarbiavimą tarp vidinių padalinių bei su to paties profilio universitetų moksliniais padaliniais, plėsti tarpdalykinius (apimant visą maisto grandinę arba sistemą) ir tarpinstitucinius

ryšius nacionaliniu ir tarptautiniu mastu. LAMMC turi geriau išnaudoti potencialą ir pritraukti užsakymus iš valstybės ir privataus sektoriaus, sustiprinti tarptautiškumą ir siekti tapti žemės ūkio srities MTEP centru. Todėl laikytume esant **tikslinga į LAMMC integruoti LAEI**.

33.2. **Gamtos tyrimų centras (GTC)** yra svarbus nacionaliniu mastu, tačiau mažai konkurencingas tarptautinėje erdvėje. Jo tyrimų tematikos labai įvairios, kai kurios reikalauja atnaujinimo. Būtina didesnė tyrimų kokybė ir tarptautiškumas, glaudesnė vidinė padalinių integracija. Siūlome **GTC mokslinę kompetenciją tiksliau suorientuoti į taikomuosius uždavinius**, tarp jų ir įgyvendinant aplinkosaugos programas, vykdant aplinkos stebėseną bei talkinant Vyriausybei bei valstybės institucijoms Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės įgyvendinimo srityje.

ALTERNATYVA. Atlikus stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizę **GTC išskaidyti į Aplinkos ministerijai pavaldžią ne mokslinių tyrimų įstaigą ir mokslinius padalinius**, susijusius su fundamentiniais tyrimais ir specialistų rengimu, bei **šiuos padalinius integruoti į Vilniaus universitetą**.

Šaltiniai:

1. 2015 m. MOSTA Mokslinės veiklos tarptautinio palyginamojo vertinimo medžiaga, prieiga internete: http://www.mosta.lt/images/documents/mokslines_veiklos_palyginamasis_tyrimas/Lithuania_RAE_Glance_at_overall_results.pdf;
2. Lietuvos mokslo tarybos 2014-2016 m. mokslinės veiklos vertinimo duomenys (2016), prieiga internete: <http://www.lmt.lt/lt/mokslo-kokybe/mokslo-meno-veiklos-rezultatu-vertinimas/20152016-metu-mokslo-meno-veiklos-vertinimas/2420>;
3. Europos Komisijos programos „Horizontas 2020“ politikos paramos priemonės – metodinė pagalba Lietuvai tarptautinių ekspertų išvados (Specific support for Lithuania – Fit for the future. EC, 2017), prieiga internete: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/library/specific-support-lithuania-fit-future>;
4. Valstybinė lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programa, prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e3366320f89711e4927fda1d051299fb>;
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. 411 „Dėl prioritetinių MTEP ir inovacijų raidos sumanios specializacijos krypčių ir jų prioritetų įgyvendinimo programos (2014–2020 m.) patvirtinimo“, prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/78c68700d77c11e3b272e0e81c552d38>
6. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2009–2020 m.), prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EAC62D7F8C15>
7. Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų institucijų konsolidavimo ir plėtros galimybių studija (Lietuvos mokslo taryba, 2009), prieiga internete: <http://www.lmt.lt/lt/mokslo-kokybe/analizes-studijos-tyrimai/2256>

8. Public Research Institutions: Mapping Sector Trends, OECD, 2011, prieiga internete: <http://www.oecd.org/sti/sci-tech/publicresearchinstitutionsmappingsectortrends.htm>;
9. Žinių ir inovacijų bendruomenių komunikatas, prieiga internete: http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC108018/industry_evaluation_on_line_hr.pdf;
10. Lietuvos valstybinių mokslinių tyrimų institutų potencialo apžvalga, MOSTA (2017 m.) 2017 m. prieiga internete: http://www.smm.lt/uploads/documents/naujienos/MOSTA%20Valstybiniai%20mokslo%20institutai_potencialas_12%202005.pdf
11. 2009–2011 m. valstybinių mokslinių tyrimų institutų pertvarka: integruotų arba sujungtų institutų darbuotojų apklausos rezultatai, MOSTA (2017), prieiga internete http://www.smm.lt/uploads/documents/naujienos/Institut%C5%B3%20pertvarka%202009-2011_Darbo%20grup%C4%97%202018%2001%2015.pdf

Priedai:

- 1 priedas. [Valstybinių mokslinių tyrimų institutų profiliai](#) (2018);
- 2 priedas. [2009–2010 m. Institutų pertvarkos vizualizacija](#);
- 3 priedas. [Institutų bendradarbiavimas MTEPI sistemoje](#) (2018);
- 4 priedas. [Mokslinių tyrimų institutų MTEP veiklos finansavimo šaltiniai ir jų pasiskirstymas](#) (2017);
- 5 priedas. [MTEP srities finansavimo struktūra Lietuvoje ir Europos Sąjungoje](#)